UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kolmas jaosto)

17 päivänä lokakuuta 2013*

Sopimusvelvoitteisiin sovellettavasta laista tehty Rooman yleissopimus — 3 artikla ja 7 artiklan 2 kohta — Osapuolten valinnanvapaus — Rajat — Kansainvälisesti pakottavat säännökset — Direktiivi 86/653/ETY — Itsenäiset kauppaedustajat — Tavaroiden myynti- tai ostosopimukset — Päämies päättää edustussopimuksen — Täytäntöönpanoa koskeva kansallinen lainsäädäntö, jossa säädetään direktiivin vähimmäisvaatimuksia laajemmasta suojasta sekä kauppaedustajien suojasta palvelujen tarjoamista koskevien sopimusten yhteydessä

Asiassa C-184/12,

jossa on kyse Roomassa 19.6.1980 allekirjoittamista varten avatun sopimusvelvoitteisiin sovellettavaa lakia koskevan yleissopimuksen tulkintaa Euroopan yhteisöjen tuomioistuimessa koskevaan 19.12.1988 tehtyyn ensimmäiseen pöytäkirjaan perustuvasta ennakkoratkaisupyynnöstä, jonka Hof van Cassatie (Belgia) on esittänyt 5.4.2012 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 20.4.2012, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

United Antwerp Maritime Agencies (Unamar) NV

vastaan

Navigation Maritime Bulgare,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (kolmas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. Ilešič sekä tuomarit C. G. Fernlund, A. Ó Caoimh, C. Toader (esittelevä tuomari) ja E. Jarašiūnas,

julkisasiamies: N. Wahl,

kirjaaja: A. Calot Escobar,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

— Navigation Maritime Bulgare, edustajanaan advocaat S. Van Moorleghem,

— Belgian hallitus, asiamiehinään T. Materne ja C. Pochet,

— Euroopan komissio, asiamiehinään R. Troosters ja M. Wilderspin,

kuultuaan julkisasiamiehen 15.5.2013 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

* Oikeudenkäyntikieli: hollanti.

on antanut seuraavan

tuomion

1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee Roomassa 19.6.1980 allekirjoittamista varten avatun sopimusvelvoitteisiin sovellettavaa lakia koskevan yleissopimuksen (EYVL L 266, s. 1; jäljempänä Rooman yleissopimus) 3 artiklan ja 7 artiklan 2 kohdan tulkintaa, luettuina yhdessä jäsenvaltioiden itsenäisiä kauppaedustajia koskevan lainsäädännön yhteensovittamisesta 18.12.1986 annetun neuvoston direktiivin 86/653/ETY (EYVL L 382, s. 17) kanssa.

2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa asianosaisina ovat Belgian oikeuden mukaan perustettu yhtiö United Antwerp Maritime Agencies (Unamar) NV (jäljempänä Unamar) ja Bulgarian oikeuden mukaan perustettu yhtiö Navigation Maritime Bulgare (jäljempänä NMB) ja joka koskee sellaisten eri hyvitysten maksamista, joihin väitetään olevan oikeus sen johdosta, että NMB oli päättänyt näitä kahta yhtiötä yhdistäneen kauppaedustussopimuksen.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Kansainvälinen oikeus

Ulkomaisten välitystuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta tehty yleissopimus

3 Ulkomaisten välitystuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta New Yorkissa 10.6.1958 tehdyn yleissopimuksen (Yhdistyneiden Kansakuntien sopimuskokoelma, nide 330, s. 3) II artiklan 1 ja 3 kappaleessa määrätään seuraavaa:

”1. Jokaisen sopimusvaltion on tunnustettava päteväksi kirjallinen sopimus, missä sopimuspuolet sitoutuvat alistamaan välitysmenettelyyn kaikki tai tietyt riitakysymyksensä, jotka ovat aiheutuneet tai voivat aiheutua niiden välisestä tietystä sopimuksesta tai muusta oikeussuhteesta ja joiden kohde on välitysmenettelytietä ratkaistavissa.

– –

3. Kun sopimusvaltion tuomioistuimessa on pantu vireille asia, josta asianosaiset ovat tehneet tässä artiklassa tarkoitetun sopimuksen, tuomioistuimen tulee toisen asianosaisen pyynnöstä osoittaa asianosaiset turvautumaan välitysmenettelyyn, jollei se katso mainittua sopimusta mitättömäksi, vaikutusta vailla olevaksi tai mahdottomaksi täyttää.”

Unionin oikeus

Rooman yleissopimus

4 Rooman yleissopimuksen 1 artiklan, jonka otsikko on ”Soveltamisala”, 1 kohdassa määrätään seuraavaa:

”Tämän yleissopimuksen määräyksiä sovelletaan sopimusvelvoitteisiin silloin, kun sopimuksella on liittymä useampaan kuin yhteen valtioon.”

5 Tämän yleissopimuksen 3 artiklassa, jonka otsikkona on ”Valinnanvapaus”, määrätään seuraavaa:

”1. Sopimukseen sovelletaan sen valtion lakia, josta osapuolet ovat sopineet (lakiviittaus). Lakiviittauksen on oltava nimenomainen tai sen on käytävä riittävän selvästi ilmi sopimusehdoista tai tapaukseen liittyvistä olosuhteista. Osapuolet voivat määrätä valitsemansa lain sovellettavaksi koko sopimukseen tai vain osaan siitä.

2. Osapuolet voivat milloin tahansa sopia, että sopimukseen sovelletaan muuta kuin sitä lakia, jota siihen on aikaisemmin sovellettu joko tämän artiklan mukaisen lakiviittauksen perusteella tai tämän yleissopimuksen muiden määräysten nojalla. Jos osapuolet sopimuksen tekemisen jälkeen muuttavat lakiviittausta, muutos ei vaikuta siihen, onko sopimus 9 artiklan mukaan muodoltaan pätevä, eikä heikennä kolmansien oikeuksia.

3. Se, että osapuolet valitsevat vieraan valtion lain, riippumatta siitä, sopivatko he samalla vieraan valtion tuomioistuimen toimivallasta, ei siinä tapauksessa, että kaikki muut valinnan ajankohtana tilanteeseen vaikuttavat tekijät liittyvät yhteen ainoaan valtioon, syrjäytä säännöksiä, joista kyseisen valtion lain mukaan ei saa sopimuksella poiketa, jäljempänä ’pakottavat säännökset’.

4. Sovellettavan lain valintaa koskevasta osapuolten hyväksymisestä ja hyväksymisen pätevyydestä määrätään 8, 9 ja 11 artiklassa.”

6 Kyseisen yleissopimuksen 7 artiklassa, jonka otsikko on ”Kansainvälisesti pakottavat säännökset”, määrätään seuraavaa:

”1. Kun tämän yleissopimuksen nojalla sovelletaan tietyn valtion lakia, muun sopimukseen [oikeammin: tilanteeseen] läheisesti liittyvän valtion lain pakottaville säännöksille voidaan antaa vaikutusta, jos ja siinä laajuudessa kuin niitä on kyseisen valtion lain mukaan sovellettava sopimukseen muutoin sovellettavasta laista riippumatta. Harkittaessa vaikutuksen antamista tällaisille kansainvälisesti pakottaville säännöksille on otettava huomioon säännösten luonne ja tarkoitus sekä niiden soveltamisen tai soveltamatta jättämisen seuraukset.

2. Tämän yleissopimuksen määräykset eivät estä soveltamasta sellaisia tuomioistuinvaltion lain säännöksiä, joita on sovellettava sopimukseen muutoin sovellettavasta laista riippumatta.”

7 Saman yleissopimuksen 18 artiklassa, jonka otsikko on ”Yhdenmukainen tulkinta”, määrätään seuraavaa:

”Edellä olevia yhdenmukaisia sääntöjä tulkittaessa ja sovellettaessa on otettava huomioon niiden kansainvälinen luonne ja pyrkimys saavuttaa yhdenmukaisuus niiden tulkinnassa ja soveltamisessa.”

Asetus (EY) N:o 593/2008

8 Rooman yleissopimus on korvattu sopimusvelvoitteisiin sovellettavasta laista 17.6.2008 annetulla Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksella (EY) N:o 593/2008 (Rooma I) (EUVL L 177, s. 6; jäljempänä Rooma I -asetus). Tämän asetuksen 9 artiklan, jonka otsikko on ”Kansainvälisesti pakottavat säännökset”, 1 ja 2 kohdan sanamuoto on seuraava:

”1. Kansainvälisesti pakottava säännös on säännös, jonka noudattamista maa pitää niin olennaisen tärkeänä yleisten etujensa, kuten poliittisen, sosiaalisen tai taloudellisen järjestelmän turvaamiseksi, että sitä on sovellettava kaikissa sen soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa riippumatta siitä, mitä lakia sopimukseen muutoin tämän asetuksen nojalla sovellettaisiin.

2. Tämän asetuksen säännökset eivät estä soveltamasta tuomioistuinvaltion lain kansainvälisesti pakottavia säännöksiä.”

Direktiivi 86/653

9 Direktiivin 86/653 johdanto-osan ensimmäisestä neljänteen perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”kaupan, teollisuuden ja pienteollisuuden alalla toimivien välittäjien sijoittautumisvapautta ja palvelujen tarjoamisen vapautta koskevat rajoitukset on poistettu direktiivillä 64/224/ETY – –;

kaupallista edustusta koskevien kansallisten säännösten erot vaikuttavat oleellisesti kilpailun edellytyksiin ja kyseisen toiminnan harjoittamiseen yhteisössä ja ovat haitallisia sekä kauppaedustajan oikeussuojalle suhteessa tämän päämieheen että kaupallisten sopimusten varmuudelle; lisäksi nämä erot haittaavat oleellisesti edustussopimusten tekemistä ja toimintaa, jos päämies ja kauppaedustaja ovat eri jäsenvaltioista;

jäsenvaltioiden välistä tavarakauppaa tulisi harjoittaa yhtenäismarkkinoille ominaisin ehdoin, mikä edellyttää jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämistä yhteismarkkinoiden asianmukaisen toiminnan kannalta välttämättömässä laajuudessa; lainvalintasäännöt eivät kauppaedustuksen osalta poista edellä tarkoitettuja ristiriitaisuuksia edes siinä tapauksessa, että ne olisivat yhdenmukaisia, joten ehdotettu yhdenmukaistaminen on tarpeen lainvalintasäännöistä huolimatta;

tässä suhteessa on annettava etusija kauppaedustajan ja päämiehen väliselle oikeussuhteelle.”

10 Tämän direktiivin 1 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetään seuraavaa:

”1. Tässä direktiivissä säädettyjä yhdenmukaistamistoimenpiteitä sovelletaan niihin jäsenvaltioiden lakeihin, asetuksiin ja hallinnollisiin määräyksiin, jotka koskevat kauppaedustajan ja tämän päämiehen välistä suhdetta.

2. Tässä direktiivissä ’kauppaedustajalla’ tarkoitetaan itsenäistä välittäjää, jolla on pysyvä valtuutus neuvotella tavaroiden myynnistä ja ostosta toisen henkilön puolesta, jäljempänä ’päämies’, tai neuvotella ja tehdä sopimuksia tällaisista liiketoimista päämiehen nimissä ja lukuun.”

11 Kyseisen direktiivin 17 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että kauppaedustajalle suoritetaan edustussopimuksen lakattua 2 kohdassa tarkoitettu hyvitys tai 3 kohdassa tarkoitettu korvaus.

2.

a) Kauppaedustajalla on oikeus hyvitykseen, jos ja siinä laajuudessa kuin:

— hän on hankkinut päämiehelle uusia asiakkaita tai merkittävästi laajentanut liikesuhteita aikaisempien asiakkaiden kanssa ja päämiehelle koituu jatkuvasti merkittävää etua liikesuhteista tällaisten asiakkaiden kanssa;

ja

— tämän hyvityksen maksaminen on kaikki asiaan vaikuttavat seikat ja erityisesti kauppaedustajan näiden asiakkaiden kanssa päätettävistä liiketoimista menettämät provisiot huomioon ottaen kohtuullista. Jäsenvaltiot voivat säätää, että tällaiseksi seikaksi katsotaan myös 20 artiklassa tarkoitetun kilpailunrajoitusehdon käyttäminen;

b) Hyvityksenä suoritetaan korkeintaan määrä, joka vastaa kauppaedustajan yhden vuoden palkkioita viiden viimeksi kuluneen vuoden palkkioiden keskimäärän mukaan laskettuna tai, jos edustussopimus on ollut voimassa viittä vuotta lyhyemmän ajan, hyvitys lasketaan sopimuksen koko voimassaoloaikana maksettujen palkkioiden keskimäärän mukaan;

c) Tällaisen hyvityksen saaminen ei vähennä kauppaedustajan oikeutta vaatia vahingonkorvausta.

3. Kauppaedustajalla on oikeus korvaukseen vahingosta, jonka hänen ja päämiehen välisen suhteen lakkaaminen hänelle aiheuttaa.

Tällaista vahinkoa katsotaan syntyvän erityisesti, jos sopimus lakkaa olosuhteissa, joissa:

— kauppaedustaja menettää provision, jonka hän olisi saanut, jos edustussopimus olisi täytetty asianmukaisesti, ja kun päämies saa merkittävää etua kauppaedustajan toiminnasta; tai [oikeammin: ja/tai]

— kauppaedustaja ei ole voinut kattaa kustannuksia ja menoja toimenpiteistä, joihin hän on ryhtynyt edustussopimuksen täyttämiseksi päämiehen neuvojen mukaisesti.

– –

5. Kauppaedustaja menettää oikeutensa hyvitykseen 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa ja korvaukseen 3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa, jollei hän vuoden kuluessa edustussopimuksen lakkaamisesta ilmoita päämiehelle aikovansa vaatia sanotun oikeutensa täyttämistä.

– –”

12 Saman direktiivin 18 artiklassa säädetään seuraavaa:

”Edellä 17 artiklassa tarkoitettua hyvitystä tai korvausta ei tarvitse maksaa:

a) jos päämies on sanonut irti edustussopimuksen sellaisen kauppaedustajan syyksi luettavan sopimusrikkomuksen perusteella, joka oikeuttaisi kansallisen lainsäädännön mukaan heti purkamaan sopimuksen;

– –”

13 Direktiivin 86/653 22 artiklan mukaan jäsenvaltioiden oli saatettava direktiivi osaksi kansallista oikeusjärjestystään 1.1.1990 mennessä.

Kansalliset oikeudet

Kauppaedustussopimuksista annettu Belgian laki

14 Kauppaedustussopimuksista 13.4.1995 annetun Belgian lain (Moniteur belge 2.6.1995, s. 15621; jäljempänä kauppaedustussopimuksista annettu laki), jolla pantiin direktiivi 86/653 täytäntöön Belgian oikeudessa, 1 §:n 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Kauppaedustussopimus on sopimus, jolla toinen sopijapuoli, päämies, antaa toiselle sopijapuolelle, kauppaedustajalle, korvausta vastaan pysyvän valtuutuksen neuvotella liiketoimista ja mahdollisesti tehdä sopimuksia niistä päämiehen nimissä ja lukuun ilman, että kauppaedustaja toimii päämiehen alaisuudessa.”

15 Saman lain 18 §:n 1 ja 3 momentissa säädetään seuraavaa:

”1 momentti. Jos kauppaedustussopimus on tehty toistaiseksi tai määräajaksi siten, että se on mahdollista irtisanoa ennen määräajan päättymistä, kummallakin sopijapuolella on oikeus päättää sopimus irtisanomisaikaa noudattaen.

– –

3 momentti. Sopijapuolen, joka purkaa sopimuksen vetoamatta johonkin 19 §:n 1 kohdassa lueteltuun syyhyn tai noudattamatta 1 momentin 2 kohdassa säädettyä irtisanomisaikaa, on suoritettava toiselle sopijapuolelle hyvitys, jonka määrä vastaa irtisanomisajalta tai irtisanomisajan vielä jäljellä olevalta osalta tavanomaisesti maksettavaa palkkiota.”

16 Tämän lain 20 §:n 1 momentissa säädetään seuraavaa:

”Sopimuksen lakkaamisen jälkeen kauppaedustajalla on oikeus goodwill-hyvitykseen silloin, kun hän on hankkinut päämiehelle uusia asiakkaita tai merkittävästi laajentanut liikesuhteita aikaisempien asiakkaiden kanssa ja tästä koituu päämiehelle jatkuvasti merkittävää etua.”

17 Saman lain 21 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Siltä osin kuin kauppaedustajalla on oikeus 20 §:ssä säädettyyn goodwill-hyvitykseen, eikä hyvitys kokonaan kata tosiasiallisesti aiheutuneita vahinkoja, kauppaedustaja voi saada goodwill-hyvityksen lisäksi vahingonkorvausta määrän, joka vastaa tosiasiallisesti aiheutuneen vahingon määrän ja kyseisen hyvityksen välistä erotusta, edellyttäen, että hän näyttää toteen aiheutuneeksi väitetyn vahingon tosiasiallisen suuruuden.”

18 Kauppaedustussopimuksista annetun lain 27 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Jollei Belgian tekemien kansainvälisten sopimusten soveltamisesta muuta johdu, kaikki kauppaedustajan, jonka pääasiallinen toimipaikka on Belgiassa, toimet ovat Belgian lain alaisia ja ne kuuluvat Belgian tuomioistuinten toimivallan piiriin.”

Bulgarian kauppalaki

19 Direktiivi 86/653 on saatettu osaksi Bulgarian oikeusjärjestystä muuttamalla kauppalakia (DV nro 59, 21.7.2006).

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymys

20 Kauppaedustajana toimiva Unamar ja päämiehenä toimiva NMB tekivät vuonna 2005 kauppaedustussopimuksen NMB:lle kuuluvilla konteilla toteutettavan merilinjaliikennepalvelun hyödyntämisestä. Sopimuksessa, joka tehtiin vuodeksi ja joka uudistettiin vuosittain aina 31.12.2008 asti, määrättiin, että siihen sovelletaan Bulgarian oikeutta ja että kaikki sopimuksesta aiheutuvat erimielisyydet ratkaistaan Sofiassa (Bulgaria) sijaitsevan kauppa- ja teollisuuskamarin yhteyteen perustetussa välimieslautakunnassa. NMB ilmoitti 19.12.2008 päivätyllä kirjeellä edustajilleen, että sen oli taloudellisten syiden vuoksi lopetettava sopimussuhteet. Tässä yhteydessä Unamarin kanssa tehtyä edustussopimusta jatkettiin ainoastaan 31.3.2009 asti.

21 Unamar katsoi, että kauppaedustussopimus oli päätetty lainvastaisesti, ja nosti 25.2.2009 rechtbank van koophandel van Antwerpenissa (Antwerpenin kauppatuomioistuin) kanteen, jossa se vaati NMB:ltä kauppaedustussopimuksista annetussa laissa säädettyjen eri hyvitysten eli irtisanomisajalta maksettavan palkkion korvaavan hyvityksen, goodwill-hyvityksen ja henkilökunnan irtisanomisista johtuvan lisähyvityksen maksamista eli yhteensä 849 557,05 euroa.

22 NMB vaati puolestaan samassa tuomioistuimessa Unamaria korvaamaan 327 207,87 euroa maksamattomista rahtimaksuista.

23 Unamarin vireille panemassa oikeudenkäynnissä NMB esitti oikeudenkäyntiväitteen, joka koski sitä, että belgialaiselta tuomioistuimelta puuttuu toimivalta ratkaista sen käsiteltäväksi saatettu asia kauppaedustussopimuksessa olevan välityslausekkeen vuoksi. Yhdistettyään asianosaisten ratkaistavakseen saattamat kaksi asiaa rechtbank van koophandel van Antwerpen totesi 12.5.2009 antamassaan tuomiossa, että tämä NMB:n esittämä väite toimivallan puuttumisesta oli perusteeton. Käsiteltäväkseen saatettuihin kahteen asiaan sovellettavasta laista tämä tuomioistuin totesi erityisesti, että kauppaedustussopimuksista annetun lain 27 § oli ”kansainvälisesti pakottavana säännöksenä” välittömästi sovellettava yksipuolinen lainvalintasääntö ja että ulkomaalaisen lain valinta oli näin ollen tehoton.

24 Hof van beroep te Antwerpen (Antwerpenin muutoksenhakutuomioistuin) hyväksyi 23.12.2010 antamallaan tuomiolla osittain NMB:n 12.5.2009 annetusta tuomiosta tekemän valituksen ja velvoitti Unamarin maksamaan maksamattomista rahtimaksuista 77 207,87 euroa laillisine viivästyskorkoineen ja kulut. Lisäksi se totesi, ettei sillä ollut toimivaltaa ratkaista Unamarin esittämää vaatimusta hyvitysten maksamisesta, koska se katsoi, että kauppaedustussopimuksessa oleva välityslauseke oli pätevä. Kyseinen tuomioistuin nimittäin katsoi, että kauppaedustussopimuksista annettu laki ei ollut ordre public -tyyppinen eikä kuulunut myöskään Rooman yleissopimuksen 7 artiklassa tarkoitettuihin Belgian kansainvälisesti pakottaviin ordre public -säännöksiin. Lisäksi se totesi, että osapuolten valitsema Bulgarian oikeus antoi myös Unamarille NMB:n laivameklarina direktiivissä 86/653 säädetyn suojan, vaikka direktiivissä säädettiinkin vain vähimmäissuojasta. Näissä olosuhteissa osapuolten tahdon autonomian periaatteen oli tämän tuomioistuimen mukaan mentävä muun edelle, ja näin ollen oli sovellettava Bulgarian oikeutta.

25 Unamar teki kassaatiovalituksen tästä hof van beroep te Antwerpenin tuomiosta. Ennakkoratkaisupyynnön esittämisestä tehdystä päätöksestä käy ilmi, että Hof van Cassatien mielestä kauppaedustussopimuksista annetun lain esitöistä ilmenee, että lain 18, 20 ja 21 §:ää on pidettävä pakottavina säännöksinä sen vuoksi, että tällä lailla osaksi kansallista oikeusjärjestystä saatettu direktiivi 86/653 on luonteeltaan pakottava. Hof van Cassatien mukaan tämän lain 27 §:stä nimittäin seuraa, että lain tarkoituksena on, että kauppaedustajalle, jonka pääasiallinen toimipaikka on Belgiassa, annetaan Belgian lain pakottavien säännösten mukaista suojaa siitä riippumatta, mitä oikeutta sopimukseen sovelletaan.

26 Näissä olosuhteissa Hof van Cassatie on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavan ennakkoratkaisukysymyksen:

”Onko myös silloin, kun kyseessä olevat [kauppaedustussopimuksista annetun lain] 18, 20 ja 21 § katsotaan Belgian oikeuden mukaan Rooman yleissopimuksen 7 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuiksi kansainvälisesti pakottaviksi säännöksiksi, Rooman yleissopimuksen 3 artiklaa ja 7 artiklan 2 kohtaa, kun niitä mahdollisesti luetaan yhdessä – – direktiivin 86/653 – – kanssa, tulkittava siten, että niiden mukaan on sallittua, että tuomioistuinvaltion kansainvälisesti pakottavia säännöksiä, joissa annetaan direktiivissä 86/653 – – säädettyä vähimmäissuojaa laajempi suoja, sovelletaan sopimukseen silloinkin, kun käy ilmi, että sopimukseen sovellettava oikeus on Euroopan unionin sellaisen toisen jäsenvaltion oikeus, jossa on myös pantu täytäntöön direktiivissä 86/653 – – säädetty vähimmäissuoja?”

Ennakkoratkaisukysymyksen tarkastelu

27 Aluksi on täsmennettävä, että yhtäältä unionin tuomioistuin on toimivaltainen lausumaan tästä Rooman yleissopimusta koskevasta ennakkoratkaisupyynnöstä yleissopimuksen 1.8.2004 voimaan tulleen ensimmäisen pöytäkirjan nojalla. Tämän pöytäkirjan 2 artiklan a alakohdan nojalla Hof van Cassatie voi näet pyytää unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua sellaisesta käsiteltävänään olevassa asiassa esille tulleesta kysymyksestä, joka koskee Rooman yleissopimuksen määräysten tulkintaa.

28 Toisaalta huolimatta siitä, että kysymystä toimivallasta pääasian ratkaisemiseksi on käsitelty ensimmäisessä oikeusasteessa ja muutoksenhakutuomioistuimessa, ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin on esittänyt unionin tuomioistuimelle ainoastaan sopimukseen sovellettavaa lakia koskevan kysymyksen ja on siis katsonut olevansa toimivaltainen ratkaisemaan oikeusriidan ulkomaisten välitystuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta New Yorkissa 10.6.1958 tehdyn yleissopimuksen II artiklan 3 kappaleen nojalla. Tästä on huomautettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yksinomaan kansallisen tuomioistuimen, jossa asia on vireillä ja joka vastaa annettavasta ratkaisusta, tehtävänä on asian erityispiirteiden perusteella harkita, onko ennakkoratkaisu tarpeen asian ratkaisemiseksi ja onko sen unionin tuomioistuimelle esittämillä kysymyksillä merkitystä asian kannalta (asia C-470/11, Garkalns, tuomio 19.7.2012, 17 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Näin ollen unionin tuomioistuin aikoo vastata esitettyyn kysymykseen ottamatta ennalta kantaa tuomioistuimen toimivaltaa koskevaan kysymykseen.

29 Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin tiedustelee kysymyksellään, onko Rooman yleissopimuksen 3 artiklaa ja 7 artiklan 2 kohtaa tulkittava siten, että kauppaedustussopimuksen osapuolten valitsema jäsenvaltion laki, jossa annetaan direktiivissä 86/653 säädetty vähimmäissuoja, voidaan syrjäyttää asiaa käsittelevässä toisen jäsenvaltion tuomioistuimessa tuomioistuinvaltion lain hyväksi sillä perusteella, että itsenäisten kauppaedustajien asemaa sääntelevät säännökset ovat pakottavia tämän viimeksi mainitun jäsenvaltion oikeusjärjestyksessä.

30 Tästä on todettava, että vaikka ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen kysymys ei koske tavaroiden myynti- tai ostosopimusta vaan meriliikennepalvelujen hyödyntämistä koskevaa edustussopimusta niin, että direktiivillä 86/653 ei välittömästi säännellä pääasiassa kyseessä olevaa tilannetta, Belgian lainsäätäjä on kuitenkin tämän direktiivin säännöksiä kansallisen oikeuden osaksi saatettaessa päättänyt kohdella näitä kahdenlaisia tilanteita samalla tavoin (ks. analogisesti asia C-3/04, Poseidon Chartering, tuomio 16.3.2006, Kok., s. I-2505, 17 kohta ja asia C-203/09, Volvo Car Germany, tuomio 28.10.2010, Kok., s. I-10721, 26 kohta). Kuten lisäksi on todettu tämän tuomion 24 kohdassa, myös Bulgarian lainsäätäjä on päättänyt soveltaa direktiivin mukaista järjestelmää liiketoimista neuvottelemisesta ja niitä koskevien sopimusten tekemisestä vastaavaan pääasiassa kyseessä olevan kaltaiseen kauppaedustajaan.

31 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on niin, että kun kansallisen lainsäädännön mukaan yksinomaan valtion sisäisten tilanteiden ratkaisemisessa on noudatettava unionin oikeudessa tehtyjä ratkaisuja, jotta muun muassa vältettäisiin syrjintä tai mahdollinen kilpailun vääristyminen, on olemassa selvä intressi sen osalta, että unionin oikeudesta omaksuttuja säännöksiä ja käsitteitä tulkitaan yhdenmukaisesti, jotta vältettäisiin myöhemmät tulkintaerot, eikä tämä riipu siitä, missä olosuhteissa näitä säännöksiä ja käsitteitä sovelletaan (ks. vastaavasti asia C-28/95, Leur-Bloem, tuomio 17.7.1997, Kok., s. I-4161, 32 kohta ja em. asia Poseidon Chartering, tuomion 16 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

32 Tässä asiayhteydessä nousee esille kysymys siitä, voiko kansallinen tuomioistuin syrjäyttää Rooman yleissopimuksen 7 artiklan 2 kohdan nojalla sopimuspuolten valitseman jäsenvaltion lain, jolla on saatettu unionin oikeuden sitovat säännökset osaksi kansallista oikeusjärjestystä, toisen jäsenvaltion eli tuomioistuinvaltion sellaisen lain hyväksi, joka tässä oikeusjärjestyksessä luokitellaan pakottavaksi.

33 NMB katsoo, ettei kauppaedustussopimuksista annettua lakia voida pitää sellaisena, että sitä ”on sovellettava” pääasian oikeusriitaan Rooman yleissopimuksen 7 artiklan 2 kohdassa tarkoitetulla tavalla, kun otetaan huomioon se, että tämä oikeusriita koskee alaa, joka kuuluu direktiivin 86/653 soveltamisalaan, ja se, että osapuolten valitsema laki on nimenomaan unionin sellaisen toisen jäsenvaltion laki, joka on myös saattanut tämän direktiivin osaksi kansallista oikeusjärjestystään. Niinpä NMB katsoo, että osapuolten tahdon autonomian periaate ja oikeusvarmuuden periaate ovat esteenä sille, että pääasiassa kyseessä olevan kaltaisissa olosuhteissa syrjäytetään Bulgarian oikeus Belgian oikeuden tieltä.

34 Belgian hallitus väittää puolestaan, että kauppaedustussopimuksista annetun lain säännökset ovat pakottavia ja että ne voidaan katsoa kansainvälisesti pakottaviksi. Tästä kyseinen hallitus toteaa, että vaikka tämä laki on hyväksytty direktiivin 86/653 täytäntöönpanotoimenpiteenä, sillä on annettu kauppaedustajan käsitteelle laajempi merkitys kuin tässä direktiivisissä, koska tätä lakia sovelletaan kaikkiin kauppaedustajiin, joilla on valtuutus ”neuvotella liiketoimista ja mahdollisesti tehdä sopimuksia niistä”. Belgian hallitus on myös tähdentänyt huomautuksissaan, että tällä samalla lailla on laajennettu kauppaedustajan mahdollisuuksia saada korvausta sopimuksensa rikkomisesta, minkä vuoksi pääasian oikeusriita pitäisi Belgian hallituksen mukaan ratkaista juuri Belgian lain mukaisesti.

35 Euroopan komissio väittää lähinnä, että valtion yksipuolinen vetoaminen kansainvälisesti pakottaviin säännöksiin on joka tapauksessa Rooman yleissopimuksen taustalla olevien periaatteiden ja erityisesti osapuolten sopimusteitse valitseman lain etusijaa koskevan perustavanlaatuisen säännön vastaista siltä osin kuin tämä laki on sellaisen jäsenvaltion laki, joka on saattanut unionin oikeuden kyseessä olevat pakottavat säännökset osaksi kansallista oikeusjärjestystään. Näin ollen jäsenvaltiot eivät Euroopan komission mukaan voi toimia vastoin tätä perusperiaatetta luokittelemalla systemaattisesti kansalliset säännöksensä pakottaviksi, paitsi jos säännökset nimenomaisesti koskevat tärkeää etua.

36 Yhteisöjen tuomioistuimella on jo aiemmin ollut tilaisuus todeta, että direktiivin 86/653 tavoitteena on yhdenmukaistaa jäsenvaltioiden lainsäädäntöä, joka koskee kauppaedustussopimuksen osapuolten välisiä oikeussuhteita (asia C-215/97, Bellone, tuomio 30.4.1998, Kok., s. I-2191, 10 kohta; asia C-465/04, Honyvem Informazioni Commerciali, tuomio 23.3.2006, Kok., s. I-2879, 18 kohta ja asia C-348/07, Semen, tuomio 26.3.2009, Kok., s. I-2341, 14 kohta).

37 Tämän direktiivin johdanto-osan toisesta perustelukappaleesta nimittäin käy ilmi, että tällä direktiivillä säädettyjen yhdenmukaistamistoimenpiteiden tarkoituksena on muun muassa poistaa kauppaedustajan toiminnan harjoittamista koskevat rajoitukset, yhdenmukaistaa kilpailun edellytykset unionissa ja lisätä kaupallisten toimien varmuutta (asia C-381/98, Ingmar, tuomio 9.11.2000, Kok., s. I-9305, 23 kohta).

38 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä käy myös ilmi erityisesti, että kansalliset säännökset, joissa kauppaedustussopimuksen pätevyyden edellytyksenä on kauppaedustajan merkitseminen tätä tarkoitusta varten pidettyyn rekisteriin, ovat omiaan haittaamaan tuntuvasti edustussopimusten tekemistä ja toteuttamista eri jäsenvaltioissa olevien osapuolten välillä, joten ne ovat tältä osin direktiivin 86/653 tavoitteiden vastaisia (ks. vastaavasti em. asia Bellone, tuomion 17 kohta).

39 Tältä osin tämän direktiivin 17 ja 18 artikla ovat ratkaisevan tärkeitä, koska niissä määritetään se suojan taso, jonka unionin lainsäätäjä on katsonut asianmukaiseksi antaa kauppaedustajille yhtenäismarkkinoita luotaessa.

40 Kuten oikeuskäytännössä on jo aiemmin katsottu, direktiivissä 86/653 tässä tarkoituksessa säädetty järjestelmä on pakottava. Direktiivin 17 artiklassa nimittäin asetetaan jäsenvaltioille velvollisuus toteuttaa kauppaedustajille sopimuksen lakkaamisen jälkeen maksettavaa hyvitystä tai korvausta koskeva järjestely. Vaikka tässä artiklassa annetaan jäsenvaltioille oikeus valita hyvitys- ja vahingonkorvausjärjestelmän välillä, kyseisen direktiivin 17 ja 18 artiklassa säädetään kuitenkin täsmälliset puitteet, joiden rajoissa jäsenvaltiot voivat käyttää harkintavaltaansa, kun ne valitsevat menettelyt, joiden mukaan annettava hyvitys tai korvaus lasketaan. Lisäksi tämän saman direktiivin 19 artiklassa säädetään, että osapuolet eivät saa ennen sopimuksen lakkaamista poiketa näistä säännöksistä kauppaedustajan vahingoksi (em. asia Ingmar, tuomion 21 kohta).

41 Siihen kysymykseen vastaamiseksi, voiko kansallinen tuomioistuin syrjäyttää osapuolten valitseman lain sellaisen kansallisen lakinsa hyväksi, jolla on saatettu direktiivin 86/653 17 ja 18 artikla osaksi kansallista oikeusjärjestystä, on tarkasteltava Rooman yleissopimuksen 7 artiklaa.

42 On huomautettava, että tämän yleissopimuksen 7 artiklan, jonka otsikko on ”Pakottavat kansainväliset säännökset”, 1 kohdassa mainitaan ulkomaisen lain pakottavat säännökset ja saman artiklan 2 kohdassa tuomioistuinvaltion lain pakottavat säännökset.

43 Niinpä kyseisen yleissopimuksen 7 artiklan 1 kohdassa annetaan tuomioistuinvaltiolle mahdollisuus soveltaa muun tilanteeseen läheisesti liittyvän valtion lain pakottavia säännöksiä sopimukseen sovellettavan lain sijasta. Harkittaessa vaikutuksen antamista tällaisille kansainvälisesti pakottaville säännöksille on otettava huomioon säännösten luonne ja tarkoitus sekä niiden soveltamisen tai soveltamatta jättämisen seuraukset.

44 Saman yleissopimuksen 7 artiklan 2 kohta puolestaan mahdollistaa niiden tuomioistuinvaltion säännöksien soveltamisen, joita on sovellettava sopimukseen muutoin sovellettavasta laista riippumatta.

45 Edellä esitetystä seuraa, että Rooman yleissopimuksen 7 artiklan 1 kohdan nojalla kansallinen tuomioistuin voi soveltaa ulkomaisen lain pakottavia säännöksiä ainoastaan nimenomaisesti määritetyin edellytyksin, kun taas tämän yleissopimuksen 7 artiklan 2 kohdassa ei nimenomaisesti määrätä erityisestä edellytyksestä tuomioistuinvaltion lain pakottavien säännösten soveltamiselle.

46 On kuitenkin todettava, että mahdollisuus vedota kansainvälisesti pakottaviin säännöksiin Rooman yleissopimuksen 7 artiklan 2 kohdan nojalla ei vaikuta jäsenvaltioiden velvollisuuteen varmistaa näiden säännösten yhdenmukaisuus unionin oikeuden kanssa. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan on nimittäin niin, että vaikka kansalliset säännöt kuuluisivatkin kansainvälisesti pakottavien säännösten ryhmään, niillä ei kuitenkaan voida poiketa perussopimuksen määräyksistä, sillä muuten loukattaisiin unionin oikeuden ensisijaisuutta ja haitattaisiin sen yhtenäistä soveltamista. Unionin oikeudessa voidaan ottaa huomioon tällaisten kansallisten lainsäädäntöjen perustana olevat syyt ainoastaan, kun on kyse perussopimuksessa nimenomaisesti määrättyihin vapauksiin tehtävistä poikkeuksista ja tarvittaessa yleistä etua koskevista pakottavista syistä (yhdistetyt asiat C-369/96 ja C-376/96, Arblade ym., tuomio 23.11.1999, Kok., s. I-8453, 31 kohta).

47 Tästä on huomautettava, että se, että jäsenvaltio luonnehtii kansallisia säännöksiä kansainvälisesti pakottaviksi säännöksiksi, koskee säännöksiä, joiden noudattamista on pidetty olennaisen tärkeänä kyseisen jäsenvaltion poliittisen, sosiaalisen tai taloudellisen järjestelmän turvaamiseksi, että niiden noudattamista vaaditaan kaikilta tämän jäsenvaltion alueella olevilta henkilöiltä tai kaikkien sen alueelle sijoittuvien oikeussuhteiden osalta (em. yhdistetyt asiat Arblade ym., tuomion 30 kohta ja asia C-319/06, komissio v. Luxemburg, tuomio 19.6.2008, Kok., s. I-4323, 29 kohta).

48 Tämä tulkinta vastaa myös Rooma I -asetuksen – jonka ajallinen soveltaminen pääasiaan ei kuitenkaan ole mahdollista – 9 artiklan 1 kohdan sanamuotoa. Tämän artiklan mukaan kansainvälisesti pakottava säännös on nimittäin säännös, jonka noudattamista maa pitää niin olennaisen tärkeänä yleisten etujensa, kuten poliittisen, sosiaalisen tai taloudellisen järjestelmän turvaamiseksi, että sitä on sovellettava kaikissa sen soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa riippumatta siitä, mitä lakia sopimukseen muutoin tämän asetuksen nojalla sovellettaisiin.

49 Näin ollen sopimuspuolten tahdon autonomian periaatteen, joka on Rooman yleissopimuksen perusta ja joka on toistettu Rooma I -asetuksessa, täysimääräisen vaikutuksen varmistamiseksi on Rooman yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaisesti noudatettava valintaa, jonka nämä osapuolet ovat vapaasti tehneet niiden väliseen sopimussuhteeseen sovellettavasta laista, joten asianomaisen jäsenvaltion lainsäädännössä tarkoitettujen ”kansainvälisesti pakottavien säännösten” olemassaoloa koskevaa poikkeusta, sellaisena kuin siitä määrätään tämän yleissopimuksen 7 artiklan 2 kohdassa, on tulkittava suppeasti.

50 Kun siis kansallinen tuomioistuin arvioi sen kansallisen lain ”kansainvälisesti pakottavan säännöksen” luonnetta, jolla se aikoo korvata sopimuspuolten nimenomaisesti valitseman lain, sen on otettava huomioon paitsi tämän lain tarkka sanamuoto myös lain yleinen rakenne ja kaikki olosuhteet, joissa laki on hyväksytty, voidakseen niiden perusteella päätellä, että laki on luonteeltaan pakottava siltä osin kuin käy ilmi, että kansallinen lainsäätäjä on antanut kyseisen lain suojellakseen kyseessä olevan jäsenvaltion olennaisena pitämää etua. Kuten komissio on korostanut, tilanne voi olla tällainen silloin, kun direktiivin saattaminen osaksi tuomioistuinvaltion oikeusjärjestystä tarjoaa direktiivin soveltamisalan laajentamisella tai direktiivin mahdollistaman laajemman harkintavallan käyttämisellä kauppaedustajille laajemman suojan sen perusteella, että jäsenvaltio pitää tätä kansalaisten ryhmää erityisen tärkeänä.

51 Jotta ei kuitenkaan vaarannettaisi direktiivin 86/653 tavoitteena olevaa yhdenmukaistamista eikä Rooman yleissopimuksen yhtenäistä soveltamista unionissa, tällaisessa arvioinnissa on otettava huomioon se seikka, että toisin kuin sopimus, joka oli kyseessä edellä mainitussa asiassa Ingmar annetussa tuomiossa, jossa syrjäytetty laki oli kolmannen valtion laki, pääasiassa kyseessä oleva tuomioistuinvaltion lain tieltä syrjäytettävä laki olisi sellaisen toisen jäsenvaltion laki, joka on kaikkien väliintulijoiden ja ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen mukaan pannut direktiivin 86/653 asianmukaisesti täytäntöön.

52 Kaiken edellä esitetyn perusteella on esitettyyn kysymykseen vastattava, että Rooman yleissopimuksen 3 artiklaa ja 7 artiklan 2 kohtaa on tulkittava siten, että kauppaedustussopimuksen osapuolten valitsema unionin jäsenvaltion laki, jossa annetaan direktiivissä 86/653 säädetty vähimmäissuoja, voidaan syrjäyttää asiaa käsittelevässä toisen jäsenvaltion tuomioistuimessa tuomioistuinvaltion lain hyväksi sillä perusteella, että itsenäisiä kauppaedustajia sääntelevät säännökset ovat pakottavia tämän viimeksi mainitun jäsenvaltion oikeusjärjestyksessä, ainoastaan, mikäli asiaa käsittelevä tuomioistuin toteaa yksityiskohtaisesti, että tuomioistuinvaltion lainsäätäjä on direktiiviä täytäntöön pannessaan pitänyt olennaisen tärkeänä, että kyseisessä oikeusjärjestyksessä annetaan kauppaedustajalle tässä direktiivissä säädettyä suojaa laajempi suoja, ja ottaa tältä osin huomioon tällaisten pakottavien säännösten luonteen ja tarkoituksen.

Oikeudenkäyntikulut

53 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (kolmas jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

Roomassa 19.6.1980 allekirjoittamista varten avatun sopimusvelvoitteisiin sovellettavaa lakia koskevan yleissopimuksen 3 artiklaa ja 7 artiklan 2 kohtaa on tulkittava siten, että kauppaedustussopimuksen osapuolten valitsema Euroopan unionin jäsenvaltion laki, jossa annetaan jäsenvaltioiden itsenäisiä kauppaedustajia koskevan lainsäädännön yhteensovittamisesta 18.12.1986 annetussa neuvoston direktiivissä 86/653/ETY säädetty vähimmäissuoja, voidaan syrjäyttää asiaa käsittelevässä toisen jäsenvaltion tuomioistuimessa tuomioistuinvaltion lain hyväksi sillä perusteella, että itsenäisiä kauppaedustajia sääntelevät säännökset ovat pakottavia tämän viimeksi mainitun jäsenvaltion oikeusjärjestyksessä, ainoastaan, mikäli asiaa käsittelevä tuomioistuin toteaa yksityiskohtaisesti, että tuomioistuinvaltion lainsäätäjä on direktiiviä täytäntöön pannessaan pitänyt olennaisen tärkeänä, että kyseisessä oikeusjärjestyksessä annetaan kauppaedustajalle tässä direktiivissä säädettyä suojaa laajempi suoja, ja ottaa tältä osin huomioon tällaisten pakottavien säännösten luonteen ja tarkoituksen.

Allekirjoitukset